

Ing. Jan Werner

Individua kaj kolektiva laboroj pri terminaroj

La ĝisnuna agado de esperantistaj terminar-kompilantoj ĝenerale ne kontentigas la universale validajn kriteriojn pri terminaroj, precipe pro ties evidenta trajto de subjektiveco. Pro troa individueco estanta en ties strukturo kaj ankaŭ en ties morfologia aspekto. Tia prijuĝo estas parte aplikebla ankaŭ al Esperantaj fakaj vortaroj, kiuj estas produkto de ne nur procedoj terminografiaj (leksikografiaj), sed, diference de la vortaroj naciaj, estas parte produkto ankaŭ de strebado terminologia, preskaŭ ĉiam nesistema. Plue mi provos ekspliki la bezonon harmoniigi la individuan kaj kolektivan kontribuojn favore por la kvalito de Esperantaj terminaroj.

Unue, kio estas terminaro? Terminaro estas rezulto de klasifiko de nocioj kaj de ties terminigo. Kompreneble, la klasifiko rilatas al certa nevasta nocio-kampo, pli-malpli fermita, ĉar ĝia supro estas difinebla kiel unu genra nocio, ekde kiu la klasifiko ĉstube branĉiĝas. La branĉaro prezentas rilatojn, ĉu ontologiajn inter tuto kaj partoj, ĉu logikajn en genraspeca sistemo. Terminaro do estas vortaro de nocio-sistemo, sistema kolekto de terminoj, traktanta amplekson de unu genra nocio.

La esploro de nocioj kutime okazas laŭ pluraj kriterioj kaj vidpunktoj. \Uparrow Demonstre \Uparrow mi prenos la genran nocion "betono" kaj okupiĝos pri la sistemo de beton-rilataj nocioj kaj terminoj. Unue mi esploras konsiston de betono, poste mi sekvas la specojn de betono laŭ diversaj kriterioj kaj fine mi okupiĝas pri aferoj rilataj. Tiel mi venas al la sistemo de baza divido, alivorte al la konsisto de la terminaro pri betono:

- A. Betono kaj ties komponentoj
- B. Specoj de betono laŭ 7 kriterioj (speco de ligilo, speco de volumenaĵo, volumena maso, makrostukturo, teĥnologio de produktado, funkciaj proprecoj, celo)
- C. Teĥnologio de betono
- D. Armita betono. Specoj de armaturo
- E. Proprecoj
- F. Statiko de betono kaj armita betono

La dua esenca etapo estas la terminigo de nocioj en la formo de propono de optimuma nomo.

Kio estas individua laboro? Iom simpligite mi asertas, ke ĉiu mensa laboro estas individua, ne kolektiva. La kolektiva trajto de mensa laboro signifas interefikon de individuaj starpunktoj kaj ĉsovon de la originala propono en iu direkto, kiu devus esti pozitiva, iranta al pli alta interna valoro, al pli objektiva nivelo. Intence mi uzis kondicionalon, ĉar la rezulto de

kolektiva traktado, kiu ne estas gvidata akorde kun etikaj leĝoj, estas markita per neadekvataj prestiĝaj premioj, la kompromisa rezulto povas en tia situacio sinki kompare kun la originala propono.

Individue estas eble fari terminografian laboron, kiu termine elĉerpas fakan literaturon kaj prezentiĝas en la formo de aktualaj vortaroj. Individue estas eble fari nur proponon de terminaro, kiu eĉ post konsulto en kolektivo de fakuloj kaj post kontrolo de lingvisto restas propono ĝis la tempo, kiam la faka lingva komunumo akceptas ĝin, aŭ kiam pri ĝi decidas kompetenta, kutime oficiala institucio. En la Esperanto-movado tian institucion ni ankoraŭ ne havas.

Je la demando, kio estas kolektiva laboro, estas nun facile respondi. Kolektiva mensa laboro en strikta senco ne ekzistas. Se ni akceptus ĝin, ni venus al iu speco de totalisma partia sistemo, en kiu la kolektivo akceptus ies gvidan rolon. Laŭ mia imago la kolektiveco en prilaboro de terminaro signifas organizan flankon de la tasko, ekziston de gradaj interefikoj inter aro da individuoj, akceptintaj la taskon krei partopreni ellaboron de certa konkreta terminaro. Ilia tasko estas analiza, klasifika, agordiga kaj sinteza.

Batalantoj ĵ por la universala realigo de Esperanto kiel la lingvo internacia fieras pri granda kvanto de uzopretaj fakaj vortaroj kaj terminaroj. Sed ili eble ne scias, ke temas pri plejparte verkoj nesufiĉaj, esence neperfektaj. Tiun staton kaŭzis precipe troa memfido de la aŭtoroj, kiuj agis sur la tereno tro amatore. Koncerne terminarojn estas necese konscii du ĉefajn procedajn mispaŝojn:

- a) preterlaso de teoria bazo de terminologio,
- b) prezenton de verko de nur unu aŭtoro.

La teorian bazon ne eblas preterlasi, ne eblas labori ekzemple sen nocio-sistemo. Sed mi volas turni atenton precipe al la individueco kaj kolektiveco.

Teknike organiza flanko de la terminologia laboro povas havi diversajn facojn. Estas eble procedi de komplete individua propono tra komisiona detala prijuĝado en kelkaj etapoĝ ĝis la versio, akceptita de plejparto de membroj de la kolektivo. Poste sekvas ekstera prijuĝado flanke de fakaj organizaĵoj, kiu povas ankoraŭ elvoki revizion de la lasta versio. La kompleksan procedon entreprenas organizaĵo, mi diru ekzemple Terminologia Esperanto-Centro. Laŭ mia opinio eĉ la nuna versio ne ĉesas esti propono, ĉar miasupoze la pozicio de TEC kaj de neniu alia institucio en la movado estas konsiderinde aŭtoritata.

Diference de la individue prilaborita unua versio de terminaro povas la ellaboro procedi popaŝe en iu kolektivo aŭ rekte en tiucele konsistigita terminara komisiono. Organize la procedo iom diferencas, ĉar la unuan version povas ellabori pliaj personoj, ĉiu alian parton laŭ interkonsento,

surbaze de la unue kompilita kaj interkonsentita nocio-sistemo. La celo kaj rezulto restas la samaj kiel ĉe la antaŭe priskribita individua propono.

La teknika-organiza flanko de la procedo kaŝas en si plurajn detalojn, kiuj povas multface diferenci. Pri ili mi ne volas paroli, ĉar mi opinias, ke ĉiu rajtu la detalojn solvi laŭ sia propra maniero kaj laŭ lokaj kondiĉoj.

Grave estas sekvi konsiston de la kolektivo. Gvidanto de la kolektivo estu homo fakte kaj lingve kvalifikita, lia karaktero estu premiso de la demokrata traktado en la kolektivo. Membroj de la kolektivo apartenu al diversaj etnaj komunumoj kun malsamaj lingvoj. Tiu ĉi principo estas defenda aranĝo, kies tasko estas la rezultan verkon ĉirmi kontraŭ t.n. pragmata sperto, havanta radikojn en la gepatra lingvo kaj en la strukturo de la komunumo, kiu ĉiun edukis al specifa valoro de lingvaj esprim-rimedoj. La aparteno al etna lingva komunumo prezentas multe pli fortajn ligojn, ol la aparteno al speciala komunika komunumo de esperantistoj. Tiu ĉi komunumo estas homogena nek el la vidpunkto de geografia disetendo, nek de etna deveno de ĝiaj membroj, nek el la vidpunkto de la scipovo de la planlingvo. La diversnacia konsisto de la kolektivo helpas minimumigi la gradon de influo per la gepatra lingvo kaj ankaŭ strangajn subjektivaĵojn.

Antaŭ ol fini, permesu al mi montri, ke la individua prilaboro de terminaroj ne estas senmakula eĉ tiam, se la aŭtoroj estas bonaj fakuloj kaj esperantistoj. Krom la indicoj de pragmata sperto, kiujn aŭtoro malfacile registras, aperas relative ofte fenomenoj pure subjektivaj, kiujn aŭtoroj pretas trudi al la lingvo. Izolajn barojn por tiaj ekstremaĵoj povas levi la ĝusta kolektivo de aŭtoroj.

La sufiksoj -aĉ/ ne estas necese al vi ekspliki. Uzante ĝin ni montras neteknikan, sed pure sentan esprimon de malplaĉo. Tamen A. Broise en "Teknika terminaro pri ĉoseoj kaj pontoj" (UEA, 1959) uzis la terminojn "talusmuraĉo" kaj "dovelaĉo", kvankam la nocioj estas pure teknikaj kaj ne bezonas montri ies malplaĉon. Simile K.J. Moberg en "Konstruteknika terminaro sveda-esperanta" (1958) uzis la terminon "subtapeta paperaĉo" aŭ "subtapeta tolaĉo", nepre neadekvate.

Gerard Cool en "Proponaro de geometria terminaro gimnaznivela" (1982) rifuzas geometrian terminon "sekci" kaj proponas uzi en tiu signifo "tranĉi", ĉar (mi citas) "sekci laŭ mi tute ne povas praktike prononciĝi kaj prononcaĉi alie ol "seksi". Tio nepre ĉsokas min, sed tamen igas min opinii, ke vere tiu esprimo ne taŭgas." La alpaŝon mi ne komentis.

Olav Reiersol en "Matematika kaj statistika terminaro Esperanta" (1987) devias de la Zamenhofa Esperanto kaj ne uzas la sufiksoidon -ig/ en la derivitaj verboj:

duobli - multipliki per du

duoni - dividi en du egalajn partojn; dividi per du

kubi - trovi la kubon de

obli - multipliki per pozitiva entjero
oni - dividi per pozitiva entjero

La a^utoro ekzemple apudmetas la transisitivsencan "duoni" (fakte netractiva) kaj "dividi" kaj tamen indikas la ^generale uzatan version "duonigi" erara, ^car la^udire "kiam ni duonas angulon A, ni ne igas la angulon A duona, sed konstruas alian angulon, kiu estas duono de A." Sofismo de la rezono de O. Reiersol estas evidenta.

Resumanre la temon mi akcentas, ke la primara krea povo venas de individuoj, kiuj strebas plenumi la taskon, kiun ili mem iniciatis a^u kiun ili akceptis. Kolektiva unueca racio ne ekzistas. Sed povas kaj vere devas ekzisti kaj utili kolektiva organiziteco esence akcelanta plenumon de taskoj. En la Esperanta terminologia aktivado tre gravas la institucia decidado. Koncerna movada institucio akiru sian a^utoritatecon per natura evoluo, per kvalito de siaj labor-produktoj, ne per ia elcentra komisio kaj deklaro. Sen la a^utoritata institucio la movado en faklingva tereno plu diletos kaj la terminar-farantoj estos plu diletantoj.

Brno, 1992-06-30